

Lagen om proportionellt valsätt

EN PRAKTISK HANDEDNING

Innehåll

1.	Inledning.....	6
2.	Bakgrund till LPV – varför finns den?	7
3.	Olika sätt att förrätta val	8
4.	Tillämpningsområdet för LPV	9
4.1	5 kap. 58 § KL och 9 kap. 8 § KL	9
4.2	6 kap. 42 § KL	9
4.3	1 § LPV.....	10
4.4	Val där LPV inte tillämpas	10
5.	Valgenomförandet.....	11
5.1	Intern överenskommelse med hjälp av valberedning.....	11
5.2	Proportionellt val.....	11
5.2.1	Hur många måste stå bakom ett yrkande om proportionellt val?	12
5.2.2	Valsedlar.....	13
5.2.3	Kuvert	13
5.2.4	Urna.....	14
5.3	Beslut om proportionellt val.....	14
5.4	Genomförandet av valet.....	14
5.4.1	Valkontrollanter	14
5.4.2	Upprop och avgivande av röst	15
5.4.3	Sammanräkning; omgående eller vid fortsatt förrättning	15
5.5	Krav på valsedlarnas beskaffenhet	15
5.5.1	Valsedlars ogiltighet, 8 § LPV	15
5.5.2	Namns obefintlighet, 9 § LPV.....	17
5.6	Sammanräkning av rösterna	18
5.6.1	Allmänt.....	18
5.6.2	Exempel 1 – fördelning av platser mellan valsedelsgrupper när alla valsedelsgrupper går fram med en lista	19
5.6.3	Exempel 2 – person får röster från flera valsedelsgrupper	20
5.6.4	Exempel 3 - Flera listtyper inom valsedelsgrupp finns.....	21
5.7	Lämplig tågordning.....	22
5.7.1	Mottagandet av röster och sammanräkning.....	22
5.7.2	Protokoll.....	23
5.7.3	Förvaring av valsedlarna	24

6.	Inträdesordning för ersättare	25
7.	Fyllnadsval av ersättare som valts med proportionellt valsätt	27
8.	Majoritetsval	29
8.1	Antalet kandidater	29
8.2	Fyllnadsval	29
8.3	Inkallelseordning för ersättare	29
9.	Något om kommunala företag	31
9.1	Aktiebolag.....	31
9.2	Ekonomiska föreningar och stiftelser	32
10.	Avslutande synpunkter.....	33
11.	Exempel på protokoll	34

Förord

Sveriges Kommuner och Landsting har under de senaste åren fått ett ökat antal förfrågningar om lagen (1992:339) om proportionellt valsätt.

För att underlätta arbetet i samband med valet 2018 har denna PM tagits fram. Den togs ursprungligen fram år 2015, och vi har sedan dess använt den internt på avdelningen för juridik i syfte att kvalitetssäkra den.

Skriften har tagits fram av förbundsjurist Lena Dalman. Har du frågor eller synpunkter är du välkommen att höra av dig till lena.dalman@skl.se.

PM:et är uppdaterat till lagstiftningen den 1 juli 2018.

Stockholm i juli 2018

Sveriges Kommuner och Landsting

Avdelningen för juridik

1. Inledning

De senaste valen har SKL fått ett kraftigt utökat antal frågor kring hur lagen (1992:339) om proportionellt valsätt (nedan kallad LPV) ska tillämpas. Orsaken är den, att antalet partier ökat ute i kommunerna och att majoritetsförhållandena på många håll är oklara. SKL vill därför med denna skrift reda ut hur lagen fungerar.

I grunden har lagen tillkommit för att säkerställa att alla större partier får ta plats i styrelse och nämnder. Lagen är dock svår att tillämpa. En effekt av lagen har därför blivit att den ligger till grund för uppgörelser mellan partierna, för att på så sätt *undvika* att proportionellt val görs.

Alternativet till proportionellt val är att valet förrättas med majoritetsbeslut, oftast på förslag av valberedningen. Valberedningens förslag brukar ligga nära det resultat man skulle ha uppnått med proportionellt val. Eventuella avvikelser brukar ske genom överenskommelser partierna emellan.

Majoritetsval går betydligt fortare att genomföra än ett proportionellt val. Det är också vanligast att val förrättas genom majoritetsbeslut. Det finns dock några viktiga skillnader mellan majoritetsval och proportionellt val. Vi kommer därför också att i ett avsnitt redovisa viktiga skillnader mellan de två förfarandena.

2. Bakgrund till LPV – varför finns den?

Kommunallagen (KL) bygger på idén att även minoriteten är representerad i de olika beslutande och beredande organen. Genom att yrka på proportionellt val kan alltså en minoritet genomdriva att nämnder m.fl. får en allsidig representation. Sammansättningen kan därefter inte heller ändras av majoriteten. Möjligheten för en majoritet i fullmäktige att avsätta ledamöter är kraftigt beskurna (4 kap. 9 och 10 §§ KL). Enstaka ledamöter kan avsättas enbart om den förtroendevalde vägrats ansvarsfrihet eller har begått vissa grövre brott. Uppdragen för ledamöterna i en hel nämnd kan endast ändras vid förändrad politisk majoritet eller vid förändringar i nämndorganisationen. Huvudprincipen är med andra ord att sammansättningen på nämnderna ska bestå efter genomfört val.

I RÅ 2010 ref. 60 ansågs dock återkallelse av samtliga uppdrag i en hel nämnd *före mandatperiodens början* vara möjlig. I HFD 2016 ref. 53 ansågs enbart en ökning av antalet förtroendevalda i en nämnd inte utgöra sådan förändring i nämndorganisationen som avses i 4 kap. 10 § KL. I HFD 2016 ref. 54 slogs fast att 4 kap. 10 § KL även omfattar styrelsen, oaktat att styrelsen enligt 6 kap. 18 § KL väljs för fyra år.

Den som läser LPV inser snabbt att det kan bli en mycket omständlig procedur att tillämpa lagen, särskilt om det är många nämnder, styrelser m.m. som ska väljas. Risken för fel är dessutom stor. Som vi senare ska se, kan även små detaljer i förfarandet resultera i att valet inte får den utgång man väntat sig. Lagen har således en mycket viktig funktion; att utgöra en ram för de förtroendevalda att träffa underhandsuppgörelser om sammansättningen i nämnder m.fl. och därefter genomföra valen med majoritetsbeslut.

3. Olika sätt att förrätta val

5 kap. 53 § KL föreskriver som regel att utgången i ett ärende bestäms med enkel majoritet. Det enklaste sättet att fatta beslut på är genom *acklamationsförfarande*. Detta innebär att ordföranden lägger fram det beredande organets (t.ex. en valberednings) förslag till beslut. Om de olika partierna gjort upp i förväg blir detta ett okomplicerat val, särskilt om inga ytterligare förslag finns. Även om något annat förslag finns, så kan ordföranden välja att ”höra” valberedningens förslag. Yrkar ingen votering blir det då ett acklamationsbeslut i enlighet med beredningsorganets förslag.

Begärs *votering* ska denna vid val ske med slutna sedlar, 5 kap. 54 § KL. En vanlig situation är att valberedningen som sitt förslag har lagt fram en *lista* på exempelvis ledamöter i en nämnd. Samtidigt kan presenteras en annan lista (motförslag). Om votering begärs, ska omröstningen ske med slutna sedlar. Om ledamöter avstått från att rösta, räknas inte dessa ”röster”.¹ Vid lika röstetal avgörs ärendet genom lottning. Begärs proportionellt val av tillräckligt många ledamöter ska i stället valet förrättas enligt LPV.

Proportionellt val kräver således att *någon begär det*. Yrkande om proportionellt val kan göras ända fram till dess att ett val enligt majoritetsmetoden avslutats, dvs. innan klubban har fallit och befast valet i dess helhet.² Återkallelse av begäran om proportionellt val torde kunna ske till dess att valet förrättats.³

¹ Rätten att avstå framgår av 4 kap. 25 KL

² Kaijser-Riberdahl, Kommunallagen 6 upplagan, s. 383 och 663, RÅ 1936 ref. 21, RÅ 1948 E 71, 1964 I 137 och 189.

³ Kaijser-Riberdahl s. 393

4. Tillämpningsområdet för LPV

Det krävs lagstöd för att ett proportionellt val ska kunna framtvingas. Regler om proportionellt val återfinns på ett antal ställen.

4.1 5 kap. 58 § KL och 9 kap. 8 § KL

Enligt 5 kap. 58 § KL ska val – under de förutsättningar som anges i 2 § LPV – vara proportionella vid:

- val av ledamöter och ersättare i nämnder och beredningar, dock inte om två tredjedelar av de närvarande ledamöterna i fullmäktige vid inrättandet av *kommundelsnämnd* har röstat för att ledamöter i nämnden ska väljas på någon annan grund än partipolitisk,

- val av revisorer som avses i 12 kap. 4 och 5 §§ KL,

- val av ledamöter och suppleanter i styrelsen för aktiebolag, ekonomiska föreningar eller stiftelser och revisorer och revisorssuppleanter samt lekmannarevisorer som ska granska en sådan styrelses förvaltning

Enligt 9 kap. 8 § KL ska val av ledamöter och ersättare i den beslutande församlingen samt revisorer i ett kommunalförbund ske proportionellt om det begärs av det antal väljande som anges i 2 § LPV.

Om inte annat anges i förbundsordningen så ska LPV också tillämpas när den beslutande församlingen i ett kommunalförbund väljer ledamöter och ersättare i förbundsstyrelsen, andra nämnder, de beslutande organens beredningar samt revisorer.

Val av *del* av nämnd eller val av *del* av utskott kan inte ske proportionellt.⁴

Fullmäktigeberedningar kan väljas proportionellt, 5 kap. 58 § första stycket 1 KL. Ledamöterna i dessa omfattas av definitionen för förtroendevalda i 4 kap. 1 § KL och måste uppfylla valbarhetskraven i KL.

4.2 6 kap. 42 § KL

Av 6 kap. 42 § KL följer att föreskrifterna i LPV ska följas vid val av utskott till nämnd.

⁴ Kaijser-Riberdahl s. 664, RÅ 1929 ref. 55

4.3 1 § LPV

1 § LPV föreskriver att lagen gäller för proportionella val som förrättas av kommunfullmäktige, landstingsfullmäktige, styrelsen eller annan nämnd i en kommun, ett landsting eller kommunalförbund, förbundsfullmäktige eller förbundsdirektionen i kommunalförbund och kommunala indelningsdelegerade.

4.4 Val där LPV inte tillämpas

De ovan angivna lagrummen är uttömmande. Det betyder att val som inte räknas upp där inte omfattas av reglerna i LPV.

Val av *presidier* ska inte göras proportionellt. Presidierna är visserligen numera ett organ, men ledamöterna har olika roller. Något lagstöd för proportionellt val finns inte heller. I stället ska de väljas en och en med majoritetsval.⁵

Inte heller *nämndberedningar* ska väljas proportionellt. Visserligen omnämns ”beredningar” i 5 kap. 58 § KL. Denna bestämmelse har emellertid överförts från 2 kap. 23 § i 1977 års kommunallag (ÄKL) som tog sikte på fullmäktiges olika val. För styrelsens och nämndernas del reglerades valen i 3 kap. 10 § ÄKL, som numera återfinns i 6 kap. 41 – 43 §§ KL. Där angavs att utskott skulle väljas proportionellt, liksom ”organ för beredning av ärende bestående av ledamöter och suppleanter i styrelsen/nämnden”. En nämndberedning kan sammansättas fritt och t.ex. bestå av politiker och tjänstemän. Något valbarhetskrav finns inte för nämndberedningar. Detta talar enligt vår uppfattning för att LPV inte kan tillämpas. Från rättspraxis kan nämnas rättsfallet RÅ 1982 2:19 där ett val av ledamöter till en samarbetskommitté inte skulle genomföras med proportionellt valsätt.

⁵ Utseendet av presidier bygger i sin tur på en hävdvunnen tyst politisk överenskommelse om att även oppositionen ska få en plats i presidiet. Teoretiskt skulle dock majoriteten kunna tillskansa sig samtliga platser i ett presidium.

5. Valgenomförandet

Så snart resultatet av valet till fullmäktige blivit känt, kan förberedande åtgärder vidtas.

5.1 Intern överenskommelse med hjälp av valberedning

Länsstyrelsen meddelar så snart valresultatet räknats fram hur många mandat i fullmäktige respektive parti fått och vilka som tilldelats plats i fullmäktige. Med hjälp av dessa siffror kan kansliet/valberedningen räkna fram de s.k. *jämförelsetalen* mellan de olika ”blocken”/partierna. LPV bygger på att valsamverkan mellan olika partier kan ske. Något formkrav för denna samverkan finns inte. Det vanliga är att man ingår någon form av skriftlig överenskommelse mellan de samverkande partierna. Med ledning av bestämmelserna i 19 – 23 §§ LPV kan man räkna ut hur många mandat respektive ”block”/parti ska få i styrelser och nämnder.⁶ Med den informationen kan sedan valberedningen i samråd med de olika politiska partierna komma fram till en lösning där alla partier får nominera sina kandidater utifrån en proportionell fördelning som tar hänsyn till de olika konstellationer av teknisk valsamverkan som föreligger. Valberedningens förslag kan därefter överlämnas till fullmäktige.

Partierna kan också sinsemellan komma överens om en annan mandatfördelning i nämnderna än vad som skulle bli fallet med en strikt tillämpning av LPV.

I båda dessa fall kan valberedningen lägga fram ett förslag till beslut till fullmäktige. Fullmäktige kan då med majoritetsval besluta i enlighet med förslaget.

5.2 Proportionellt val

I dagens läge har den politiska kartan ritats om på många håll. Några klara majoriteter kan ofta inte direkt utläsas. Det kan också vara så, att partier inte i förväg riktigt klargör om man kommer att yrka på ett proportionellt val eller inte.

Som ordförande och kommunsekreterare kan och bör man vidta vissa förberedelseåtgärder inför fullmäktigesammanträdet där styrelse, nämnder m.m. ska väljas.

⁶Mer om dessa paragrafer kommer i avsnitt 5.6.

5.2.1 Hur många måste stå bakom ett yrkande om proportionellt val?

Detta kan man enkelt räkna ut. Man räknar efter följande formel, 2 § LPV.

$$\frac{\text{Antal närvarande ledamöter i den församling som ska genomföra valet}}{(\text{det antal personer som ska väljas} + 1)} = X$$

Om talet X är ett brutet tal, ska avrundning ske till närmast högre heltal.

Observera att det är antalet *vid valtillfället närvarande* ledamöter som ska stå i täljaren. Tomma stolar räknas alltså inte med. Däremot ska man bortse från att en ledamot när valet senare ska genomföras är jävig.⁷ Denne anses således vara närvarande.

Exempel:

1. En fullmäktigeförsamling består av 41 ledamöter. En nämnd på elva personer ska väljas. Partiet "Kommunens väl" har tre mandat. Alla i fullmäktige är närvarande.

Här ska 41 delas med elva plus en, dvs. tolv. $41/12 = 3,416$. Detta är ett brutet tal, varför avrundning sker uppåt till fyra. Fyra ledamöter måste alltså kräva proportionellt val. Här kan alltså inte "Kommunens väl" ensam genomdriva något sådant, och kan inte tvångsvis heller påräkna någon plats i styrelse och nämnder.

2. Samma förhållanden som i förra exemplet, men nu är en stol tom för Kommunens väl, som inte heller har någon ersättare på plats. En rödgrön politiker kommer vidare att vara jävig vid flera val.

Här ska den tomma stolen räknas bort, men inte den jävige ledamoten som är där. Det blir alltså $40/12$ i detta fall = 3,333. Avrundas till fyra. Inte heller här kan något proportionellt val ske.

Ofta fokuserar man på de riktigt små partierna när man talar om LPV. Även lite större partier har dock anledning att se upp.

Exempel:

En fullmäktigeförsamling består av 41 ledamöter och elva platser ska besättas. De rödgröna har 17 mandat, alliansen 20 mandat och kommunens väl fyra mandat. Alla är närvarande. Valberedningen har fungerat dåligt och ingen uppgörelse har kunnat nås. När ärendet behandlas begärs votering (enbart). Alla uppmanas skriva elva namn på en valsedel. När rösterna räknats visar det sig att de rödgröna och kommunens väl gjort upp och fördelat samtliga platser mellan sig.

⁷ Kaijser-Riberdahl s. 663

I det här läget bör alliansen kräva proportionellt val. Detta kan göras ända fram till dess att det med klubbslag befästs hur valet utfallit.⁸

Ovanstående exempel visar på vikten av att valberedning och fullmäktigepresidiet jämte sekreteraren så långt som det är möjligt skapar sig en bild av sannolikheten för att det ska bli ett proportionellt val och var partierna står.

LPV gäller också val till *utskott*. Antalet närvarande tar då sikte på antalet närvarande i *nämnden* vid själva valtillfället och det antal som ska utses tar sikte på antalet ledamöter i *utskottet*.

Exempel:

En nämnd har femton ledamöter. Ett utskott på fem ledamöter ska utses. Vid valet är alla femton närvarande. Uträkningen blir $15/(5+1) = 2,5$. Avrundas uppåt till tre. Minst tre ledamöter måste begära proportionellt val.

5.2.2 Valsedlar

Om man bedömer att proportionellt val kan aktualiseras bör vissa praktiska åtgärder vidtas.

Det underlättar om man från kansliet kan tillhandahålla färdigtryckta eller färdigskrivna *valsedlar*. Oftast vet man vad de olika partierna vill. Med ledning av uppgifter från partierna och valberedningen kan man alltså få till stånd färdiga valsedlar. Eftersom det är tillåtet att skriva egen valsedel (även för hand) ska också blanka valsedlar i samma storlek, material och färg som de övriga tillhandahållas.

Det finns många fördelar med detta. Dels vinner man tid vid själva omröstningen. LPV har dessutom stränga krav på hur en valsedel ska se ut för att inte ogiltigförklaras eller för att ett namn ska anses obefintligt. Vidare kan minsta felskrivning göra att rösten inte räknas på det sätt som varit avsett.

5.2.3 Kuvert

4 § LPV stadgar att valet ska ske med slutna valsedlar. Något konkret krav på att valkuvert måste användas finns inte. Vår bedömning är att det räcker med att de röstande viker ihop valsedeln så att man inte kan se vad personen röstar på.⁹ Det är också bra om ordföranden ger anvisningar till hur valsedeln bör vikas. Ett udda sätt att vika en sedel skulle kunna jämföras med att den anses märkt och därmed anses ogiltig, 8 § LPV.

⁸ Kaijser-Riberdahl s. 383 och 663

⁹ Jfr Kaijser-Riberdahl s. 667

5.2.4 Urna

Lagen innehåller inga bestämmelser om hur urnan ska vara beskaffad. Den kan bestå av en burk eller annat lämpligt kärl. En hatt har godtagits som valurna.¹⁰

Om valförrättningen inte kan avslutas samma dag, får valförrättaren, när sedlarna har avlämnats, bestämma att förrättningen ska fortsätta och avslutas en annan dag, 10 § LPV. Detta kan aktualiseras i de fall man har genomfört ett stort antal proportionella val. I dessa fall föreskriver lagen att valsedlarna ska förvaras i en valurna. I praxis har godkänts att valsedlarna för respektive val lagts ned i kuvert, som alla förseglats med två sigill. Sigillstämplarna ska under förvaringstiden förvaras av vittnena, en hos varje.¹¹

En annan variant kan vara att använda sig av en sådan valurna som används vid allmänna val. Valsedlarna för respektive val läggs i kuvert som försluts och som alla märks med vilket val kuvertet avser. Samtliga kuvert läggs ned i valurnan, som plomberas med två sigill.

Sekreteraren bör alltså se till att det finns en valurna, kuvert och lämpliga sigill.

5.3 Beslut om proportionellt val

Det finns inga särskilda formkrav för yrkanden om proportionellt val. Det räcker att ledamot muntligen framställer ett sådant yrkande. Beslutet huruvida valet ska ske proportionellt kan ske med acklamation. En annan metod är att ordföranden genom handuppräckning e.d. kontrollerar hur många som står bakom yrkandet.¹² Det är då enkelt att mot bakgrund av de uträkningar som gjorts före sammanträdet se om yrkandet ska bifallas eller inte. Beslut om proportionellt val är inte att betrakta som ärenden som avser val i 5 kap. 54 § KL. Någon sluten omröstning ska alltså inte ske. Begärs votering ska denna följaktligen ske öppet.¹³

5.4 Genomförandet av valet

5.4.1 Valkontrollanter

Innan själva valet påbörjas ska de väljande *bland sig* (alltså inte tjänstemän) utse ett tillräckligt antal personer att biträda ordföranden, eller den som annars har att

¹⁰ RÅ 1948 E 98, Kaijser-Riberdahl s. 665

¹¹ Se Kaijser-Riberdahl s. 665 och Christenssons PM om lagen (1955:138) om proportionellt valsätt vid val inom landsting, kommunfullmäktige m.m. 1979 (nedan kallad Christensson) s. 6

¹² Kaijser-Riberdahl s. 663

¹³ Christensson s. 4

förrätta valet (valförrättaren), vid valet, 3 § LPV. Underlåtenhet att före valet utse valkontrollanter har i praxis medfört att valet upphävts.¹⁴

5.4.2 Upprop och avgivande av röst

Ledamöterna ropas upp en efter en, och prickas av i upprollslistan. Ledamot har rätt att avstå från att rösta, 4 kap. 25 § KL. När alla röster tagits emot befästs detta med ett klubbslag.¹⁵

5.4.3 Sammanräkning; omgående eller vid fortsatt förrättning

Sammanräkning kan ske antingen vid sammanträdet eller vid fortsatt förrättning, 10-11 §§ LPV.

Om valet ska sammanräknas vid fortsatt förrättning ska detta genast tillkännages de väljande. Någon särskild kungörelse behövs inte, 10 § LPV. Om förrättningen ska fortsätta en annan dag ska *bland de väljande* (alltså inte tjänstemän) utses minst två personer att som vittnen närvara vid den fortsatta valförrättningen, 11 § LPV. De avlämnade valsedlarna ska enligt lagtexten förvaras i en valurna, 11 § LPV. I praxis har godtagits att alla valsedlar från respektive val har nedlagts i var sitt kuvert, som klistrats igen och förseglats med två sigill.¹⁶ Om valurna används, ska denna förseglas i närvaro av de båda vittnena. Valförrättaren ska därefter se till att urnan förvaras på en säker plats.

När valförrättningen fortsätter ska vittnena särskilt kontrollera att förseglingen till valurnan eller kuverten inte har brutits, 12 § LPV.

5.5 Krav på valsedlarnas beskaffenhet

5.5.1 Valsedlars ogiltighet, 8 § LPV

Inledningsvis ska framhållas att det inte är förbjudet att skriva en valsedel för hand. Den måste dock vara enkel, omärkt samt lika till storlek, material och färg som övriga valsedlar. Vill någon ledamot skriva för hand måste alltså blanka valsedlar finnas.

Valsedlarna ska vara *enkla*; alltså bestå av enbart en sida. Viket/rullar man ihop två valsedlar blir båda valsedlarna ogiltiga, 8 § LPV.

Vidare ska valsedlarna vara *omärkta*, annars blir de ogiltiga, 8 § LPV.

¹⁴ Kaijser-Riberdahl s. 397 och s. 665

¹⁵ Christensson s. 5

¹⁶ Se också avsnitt 5.2.4

Vidare ska valsedlarna vara lika till storlek, material och färg, 5 § LPV. Detta krav blir uppenbart svårt att uppfylla, om man inte i förväg tagit fram valsedlar.

På varje valsedel ska finnas en *gruppbeteckning*. Denna blir avgörande för vilken *valsedelsgrupp* valsedeln hör. Gruppbeteckningen ska anges som en beteckning *i ord* för en viss grupp av de väljande eller för en viss meningssinriktning, 6 § LPV. Gruppbeteckningen kan vara ett partinamn eller en beteckning för valteknisk samverkan, exempelvis ”De rödgröna” eller ”Alliansen”. Endast *en* gruppbeteckning får förekomma på en valsedel. Saknas gruppbeteckning, eller anges två beteckningar, är valsedeln ogiltig, 8 § LPV. Gruppbeteckningen måste stå *ovanför* namnen.¹⁷ Vidare ska gruppbeteckningarna *exakt* överensstämma, för att två valsedlar ska hamna i samma valsedelsgrupp. En smärre avvikelse kan alltså medföra att valsedeln hamnar i en ”egen” grupp på grund av felskrivningen och rösten i praktiken bli värdelös.

Under gruppbeteckningen ska därefter ett eller flera namn anges. Det finns ingen övre gräns för hur många namn man får ange.¹⁸ Däremot kommer de namn som överstiger det antal personer som ska väljas att anses obefintliga, 9 § LPV. Namnen ska placeras under varandra *och numreras*, 7 § LPV. Namnen ska också, om det behövs, anges på ett sådant sätt att det klart framgår vem som avses. Namnen ska stå under varandra. Valsedel får inte delas i två hälfter genom t.ex. en vertikal linje eller ett tomrum. ”Spaltade valsedlar” får alltså inte användas, utan samtliga namn anses i stället obefintliga, 9 § LPV. *Strykning av namn* är tillåtet, men ett valbart namn måste alltid finnas uppfört på valsedeln, annars kasseras den.¹⁹ Det går bra att använda linjerat papper.²⁰ Rättelse av felaktigt ortsnamn för ett namn har godtagits.²¹

Vid ett val hade ordet ”skolstyrelseval” satts ut *under namnen*. Valsedeln ansågs märkt.²² Ordet ”kyrkoråd” *under* namnen har ansetts innebära märkning av valsedel.²³ Ett namn på en valsedel hade strukits under med blyerts och valsedeln ansågs därför ogiltig.²⁴ Ett vågrätt streck under partibeteckningen har däremot inte ansetts göra valsedeln ogiltig.²⁵

¹⁷ Kaijser-Riberdahl s. 667

¹⁸ Vid majoritetsbeslut måste däremot förslagen innehålla exakt så många namn som ska väljas, annars blir det inte möjligt att ställa proposition som kan besvaras med ja eller nej, 5 kap. 53 § KL. Se nedan avsnitt 8 om majoritetsval.

¹⁹ Kaijser-Riberdahl s. 667

²⁰ A. st.

²¹ Kaijser-Riberdahl s. 667

²² RÅ 1932 ref. 47

²³ RÅ 1933 E 141

²⁴ RÅ 1934 S 376

²⁵ RÅ 1952 E 35

Valsedlar hade ovanför namnen, men jämte partibeteckningen, upptagit orden ”ledamöter” respektive ”suppleanter”. Valsedlarna ansågs märkta.²⁶ Samma utgång när på valseedel under partibeteckningen har angivits ”suppleanter”.²⁷

Det är tillåtet att under *en och samma grupp* beteckning ange olika kandidatlistor (”spränglistor”, ”piratlistor”). Då måste emellertid en särskild sammanräkning göras inom valsedelsgruppen, 15 – 18 §§ LPV. Det är också tillåtet att vid valtillfället stryka namn eller oanmält gå fram med egen valseedel. Alla dessa varianter medför emellertid att det finns stor risk för olika fel och att valet får en annan utgång än vad man väntat sig.

Observera också att valet av ordinarie ledamöter och ersättare ska ske i två *olika* val. Valen inom respektive grupp ska dock ske i en enda valhandling. Namnen för ordinarie ledamöter och ersättare ska alltså föras upp på två olika listor.

Ingenting hindrar att ersättarna väljs med majoritetsbeslut trots att de ordinarie valts proportionellt. Däremot kan inte ersättarna väljas proportionellt när de ordinarie ledamöterna valts med majoritetsval. Detta beror på att det i 25 § LPV finns en tvingande bestämmelse om ersättarnas inträdesordning. Inträdesordningen är knuten till de valsedelsgrupper som funnits vid valet av ordinarie ledamöter. Vid majoritetsval använder man sig inte av valsedelsgrupper. Inträdesordningen kommer därför inte att fungera om ersättarna väljs proportionellt och 25 § LPV ska tillämpas.²⁸

Ett gott råd är att kansliet informerar de förtroendevalda om de komplicerade reglerna och så långt möjligt förmår partierna att vid valteknisk samverkan gå fram med enbart *en* lista. Dessa listor skrivs ut i förväg med korrekt gruppbezeichnung och numrerade namn. För att kunna hantera ”spontana listor” bör blanka valseklar av samma storlek, färg och material finnas till hands. Det är också viktigt att de förtroendevalda är införstådda med att det är valförrättaren, biträden och vittnen enligt LPV, samtliga förtroendevalda, som ansvarar för att valet går rätt till.²⁹

5.5.2 Namns obefintlighet, 9 § LPV

9 § LPV anger också några situationer när ett *namn* ska anses obefintligt. Detta är fallet om

- personen inte är valbar, exempelvis redan har valts till revisor eller inte är folkbokförd i kommunen,

²⁶ RÅ 1933 E 173

²⁷ RÅ 1979 2:2 De i stycket angivna exemplen finns redovisade i Kaijser-Riberdahl s. 667

²⁸ Christensson s. 3

²⁹ 3 § och 11 – 12 §§ LPV

- namnet är överstruket (om samtliga namn är överstrukna räknas valse- deln bort),
- det inte klart framgår vem som avses (personnamnen kanske genomgå- ende bör kompletteras med hemort eller yrke för att missförstånd ska undvikas),
- ordningen mellan namnet och något annat namn på valse- deln inte klart framgår; jfr kravet på numrering i 7 § LPV och
- om valse- deln upptar fler namn än som valet avser, då det sista eller de sista övertaliga namnen anses obefintligt/obefintliga.

5.6 Sammanräkning av rösterna

5.6.1 Allmänt

LPV bygger på idén att rösterna ska fördelas mellan varje *valse- delsgrupp*. Alla valse- dlar som har samma grupp- beteckning hamnar i samma valse- delsgrupp, 14 § LPV. Observera att det inte spelar någon roll om *namnen* (kandidaterna) på val- sedlarna³⁰ inom en grupp inte är identiska; de tillhör i alla fall samma valse- dels- grupp.

19 – 23 §§ LPV innehåller bestämmelser om hur *antalet* platser ska fördelas mel- lan de olika valse- delsgrupperna. Se **Exempel 1 och 2** nedan.

15-18 §§ LPV innehåller bestämmelser om hur man ska göra om det förekommer olika *listtyper*, dvs. valse- dlar med samma grupp- beteckning men som inbördes inte har identisk kandidatlista. Se **Exempel 3** nedan.

Det bästa är om respektive valse- delsgrupp går fram med en enda lista. Då aktua- liseras aldrig tillämpningen av 15 – 18 §§ LPV.

³⁰ ”Spränglistor”, ”Piratlistor”

5.6.2 Exempel 1 – fördelning av platser mellan valsedelsgrupper när alla valsedelsgrupper går fram med var sin lista

Fullmäktige har 31 ledamöter och ska välja 7 ledamöter till en nämnd. Mandatfördelningen i fullmäktige ser ut enligt följande:

- A-partiet: 17 mandat
- B-partiet: 5 mandat
- C-partiet: 5 mandat
- D-partiet: 2 mandat
- E-partiet: 1 mandat
- F-partiet: 1 mandat

Partierna D, E och F har valsamverkan under beteckningen ”Kommunens väl”.

Alla partier/grupper går fram med var sin lista.

Fördelning mellan valsedelsgrupperna

De sju platserna ska enligt 20 § LPV fördelas en i taget. Den grupp som får det högsta *jämförelsetalet* enligt 22 § LPV får den första platsen.

Jämförelsetalet för en grupp är lika med det antal röster som valsedelsgruppen har fått, så länge gruppen inte tilldelats någon plats. För varje gång en grupp tilldelats en plats, ska jämförelsetalet beräknas så att gruppens röstetal delas med det tal som motsvarar det antal platser som gruppen har tilldelats, ökat med 1. Vid lika jämförelsetal ska avgörandet ske genom lottning, 24 § LPV.

Jämförelsetalen (innan någon plats tilldelats) i exemplet blir: A:17, B:5, C:5 och Kommunens Väl:4.

- Den *första* platsen tilldelas A, med jämförelsetalet 17
- Den *andra* platsen tilldelas A, med jämförelsetalet $17/2=8,5$
- Den *tredje* platsen tilldelas A, med jämförelsetalet $17/3=5,66$
- Den *fjärde* platsen tilldelas efter lottning, exempelvis B, med jämförelsetalet 5
- Den *femte* platsen tillfaller C med jämförelsetalet 5
- Den *sjätte* platsen tillfaller A, med jämförelsetalet $17/4=4,25$
- Den *sjunde* platsen tilldelas Kommunens Väl, med jämförelsetalet 4.

Resultatet blev att A fick fyra ledamöter, B och C var sin ledamot och Kommunens Väl en ledamot.

Platserna besätts därefter med partiernas kandidater i den ordning de förts upp på respektive partis lista, varvid första platsen tilldelas den som står högst upp på listan, andra platsen den som står under osv., 21 § LPV.

5.6.3 Exempel 2 – person får röster från flera valsedelsgrupper

En person kan förekomma på flera valsedelsgrupper. 22 § tredje stycket LPV anger då hur man ska förfara för att fördela platserna *mellan valsedelsgrupperna*.³¹

Vid ett val till en nämnd finns två listor, ”Alliansen” och ”De rödgröna”. Listorna innehåller följande namn:

<i>Alliansen</i>	<i>De rödgröna</i>
Andersson	Olsson
Davidsson	Andersson
Johansson	Strömberg
Stenberg	Pettersson
Björk	Asp

Mandatfördelningen i fullmäktige var 21 för Alliansen och 20 för De rödgröna. Jämförelsetalen blir alltså innan fördelningen påbörjas 21 för Alliansen och 20 för De rödgröna.

- *Första* platsen tilldelas Andersson, som har jämförelsetalet 21.
- *Andra* platsen tilldelas Olsson, som har jämförelsetalet 20.
- *Tredje* platsen tilldelas Davidsson, som har jämförelsetalet 21/2.
- *Fjärde* platsen tillfaller Andersson, som har jämförelsetalet 20/2. Andersson har emellertid redan fått en plats på Alliansens lista. Platsen tillfaller i stället Strömberg, som ”tar över” Anderssons jämförelsetal. Nästa person på De röd-grönas lista, Pettersson, får på grund av bestämmelsen i 22 § tredje stycket LPV jämförelsetalet 8 (20 delat med $(2+1/2=2,5)$ =8). Enligt 22 § andra och tredje stycket LPV ska man vid beräkning av jämförelsetalet här anse att Andersson endast fått en *halv plats* på vardera listan.
- *Femte* platsen tillfaller Johansson. Dennes jämförelsetal blir, på grund av att Andersson fått plats på två listor, $21/(2+1/2)=21/2,5= 8,4$. (Strömbergs jämförelsetal är $20/2,5=8$.)³²

³¹ Ett bra exempel finns redovisat i Kaijser-Riberdahl s. 669.

³² Se Kaijser-Riberdahl s. 671

5.6.4 Exempel 3 - Flera listtyper inom valsedelsgupp finns

När man verkställt valet lägger sorterar man först upp valsedlarna efter de olika valsedelsgupperna. Om namnen eller ordningen mellan namnen inte överensstämmer inom valsedelsgupp måste man fastställa en bestämd ordning mellan namnen på de olika valsedlarna inom respektive valsedelsgupp. Detta gör man med hjälp av det *röstetal* som varje namn fått. Hur man räknar fram röstetalet framgår av 18 § LPV. Proceduren går alltså ut på att få fram en enda, ”vägd”, lista inom en valsedelsgupp, 15 § LPV.

Vid varje sammanräkning gäller en lista endast för *ett* namn; det namn som står överst på valsedeln, så länge som det inte förts upp på den slutliga listan för valsedelsguppen. Därefter gäller valsedeln för det namn som står näst högst upp osv., 17 § LPV.

Även när det gäller den inbördes rangordning inom valsedelstyper fastställer man jämförelsetal. Terminologin är dock inte densamma. Man använder i stället ordet *röstetal/röstvärde*. En valsedel som gäller för sitt första namn räknas som en röst. När den gäller för sitt andra namn räknas den som en halv röst osv., 18 § LPV.

Exempel 3: bestämmande av rangordning inom valsedelstyp

Vid ett val till en nämnd finns följande två listor för ”De rödgröna”: Vid beräkning av mandat enligt 19 – 23 §§ LPV har fastställts att ”De rödgröna” ska ha tre mandat.

A. De rödgröna (10 röster)

Eriksson
Dalström
Bergman
Fors
Ekberg

B. De rödgröna (6 röster)

Bergman
Fors
Ekberg
Eriksson
Dalström

Röstetalen för kandidaterna på **lista A** blir:

Eriksson $10/1 = 10$
Dalström $10/2 = 5$
Bergman $10/3 = 3 \frac{1}{3}$
Fors $10/4 = 2,5$
Ekberg $10/5 = 2$

Röstetalen för kandidaterna på **lista B** blir:

Bergman $6/1 = 6$
Fors $6/2 = 3$
Ekberg $6/3 = 2$

Eriksson $6/4 = 1,5$

Dalström $6/5 = 1,2$

Listorna gäller för det namnet som står först, såvida inte personen tilldelats plats. Vi ser här att Eriksson på lista A med röstetalet 10 kommer överst på den sammanvägda listan, därefter Bergman från lista B med röstetalet 6 och till sist Dalström med röstetalet 5.

Hade antalet ledamöter som skulle väljas varit fler än tre hade man fått räkna vidare. Då hade inte Bergman fått beaktas (eftersom denne redan förts upp på listan, 17 § LPV) utan i stället hade man fått jämföra Fors' röstetal. Fors har fått röster från två håll. Den här situationen regleras inte i lagen. Lagens ordalydelse ger dock utrymme för tolkningen att röstetalet blir 5,5 ($2,5 + 3$), eftersom Fors inte förts upp på listan tidigare utan blir första namn på de båda listorna.³³

5.7 Lämplig tågordning

5.7.1 Mottagandet av röster och sammanräkning

- Beslut fattas om proportionellt val. Val av ordinarie ledamöter och val av ersättare är två olika val som ska genomföras var för sig. De två valen kan ske antingen proportionellt eller med majoritetsval, yrkande om proportionellt val måste framställas i varje val.³⁴
- Utse valkontrollanter bland de väljande, 3 § LPV.
- Dela ut (helst förtryckta) valsedlar. Även blanka valsedlar ska tillhandahållas. Tänk på att de ska vara enkla, omärkta och lika till storlek, material och färg.
- Kontrollera att valurnan är tom och protokollför detta.
- Ropa upp ledamöterna en och en och bocka av att vederbörande röstat eller avstått från att rösta.
- Befäst att omröstningen avslutats med ett klubbslag.

Alternativ 1: Valet räknas omgående.

- Ta upp och räkna antalet valsedlar. Antalet ska överensstämma med antalet röstande enligt protokollet. Granska att valsedlarna är giltiga; dvs. gruppbezeichnung överst, omärkt valsedel, i vart fall något namn som är valbart och att namnen är numrerade under varandra. Lägg ogiltiga sedlar

³³ Ytterligare exempel finns i Kaijser – Riberdahl s. 669.

³⁴ Observera dock att ersättarna inte får väljas proportionellt om ledamöterna valts med majoritetsbeslut, se ovan avsnitt 5.5.1.

för sig. Protokollför hur många ogiltiga sedlar som finns och varför sedlarna bedömts vara ogiltiga. Anteckna hur många giltiga sedlar som avlämnats.

- Sortera upp alla giltiga valseklar på *valsekelsgrupp* (parti eller beteckning för valsamverkan).
- Titta igenom och se om namnlistorna är identiska inom respektive valsekelsgrupp (alla partier har gått fram med var sin lista).
- Om inga avvikelser finns, gör beräkningen enligt avsnitt 5.6.2.
- Om avvikande listor finns inom gruppbeteckningen (spränglista, piratlista), måste namnen inbördes sorteras in på en gemensam lista. Gör beräkningen enligt 5.6.4, därefter enligt 5.6.2.
- Att en person är placerad i två olika valsekelsgrupper torde vara en mindre vanlig situation. För att fördela platserna mellan de två valsekelsgrupperna görs beräkningen enligt 5.6.3.

Alternativ 2: Förrättningen ajourneras och avslutas en annan dag.

- Beslut fattas av valförrättaren att förrättningen ska fortsätta och avslutas en annan dag.
- Tid och plats för den fortsatta förrättningen ska genast tillkännages de väljande, 10 § LPV. Någon särskild kungörelse behövs inte.
- Rösterna räknas utan granskning och läggs ned antingen i kuvert eller i valurna som försluts med två sigill. Valurna/röster ska förvaras på säker plats; kuverten bör t.ex. läggas in i kassaskåp.
- Vid förrättningens återupptagande ska ordföranden i vittnenas närvaro kontrollera att plomberingarna inte brutits.
- Härfter räknar man fram resultatet på samma sätt som i Alternativ 1.

5.7.2 Protokoll

LPV innehåller inga regler om hur ett protokoll ska utformas. Som vid all annan protokollföring ska dokumentet ge en klar bild av förfarandet.

Om valet omgående räknas vid fullmäktige/nämndsammanträdet, ingår omröstningen i protokollet från det sammanträdet. Exemplet i avsnitt 11 kan tjäna till ledning för de ytterligare uppgifter som kan vara nödvändiga att ta in i fullmäktige/nämndprotokollet.

I avsnitt 11 finns ett exempel på hur ett protokoll från en fortsatt sammanräkningsförrättning kan utformas.³⁵

³⁵ Jfr Christensson s. 11

Där anges närvarande, tid och plats, hur granskningen av valsedlarna utfallit och vilka personer som valts samt jämförelsetal och röstetal.

Som närvarande vid förrättningen måste ordföranden och de två vittnena antecknas. Vidare bör de förtroendevalda i övrigt som berörs av valet antecknas. Under rubriken ”övriga närvarande” kan de tjänstemän som biträder ordföranden anges.

Protokollet justeras av valförrättaren och vittnena.

Eftersom förrättningen ligger utanför själva fullmäktige/nämndsammanträdet inställer sig frågan om vad som gäller vad avser lagakraftvinnande och besvärprocess. Protokollet från förrättningen bör behandlas som jämbördigt med ett vanligt fullmäktige/nämndprotokoll och bör därför föreligga i bekräftat skick när protokollet från det fullmäktige/nämndsammanträde där valet genomfördes justeras.

5.7.3 Förvaring av valsedlarna

Efter det att valet avslutats ska valsedlarna sparas åtminstone fram till dess att valet vunnit laga kraft.

6. Inträdesordning för ersättare

25 § LPV innehåller bestämmelser om i vilken ordning ersättare ska kallas in *när valet av ersättare skett proportionellt*.

Observera att val av ersättare är ett *separat* val. Man kan alltså inte använda en och samma lista vid val av ordinarie ledamöter och ersättare och, när resultatet för ordinarie ledamöter erhållits, ”fortsätta” med samma lista men nu för ersättarplatser. Vidare ska såväl valet av ordinarie ledamöter som ersättare ske genom *en enda valhandling*. Det är alltså två olika val med en valhandling för varje val.

Huvudregeln är att ersättare från samma valedelsgrupp ska träda in, 25 § första stycket 1 p. LPV. Om flera ersättare finns valda från samma valedelsgrupp, har den företräde som står högst på gruppens lista företräde, 25 § första stycket 2 LPV. Om ingen ersättare finns från samma valedelsgrupp, ska en ersättare från *annan* valedelsgrupp tjänstgöra. Det blir då den ersättare som utsetts från en grupp med högsta röstetalet.

Följande exempel, baserat på utfallet i avsnitt 5.6.2 ovan, kan illustrera tillvägagångssättet.³⁶

Anta att den ordinarie ledamoten för Kommunens Väl anmäler förhinder. Då ska ersättaren för partiet kallas in enligt huvudregeln. Om även ersättaren anmäler förhinder finns ingen ytterligare person från Kommunens Väl att kallas in. I det läget får man titta på de andra valedelsgrupperna och ta den ersättare som där har fått det högsta röstetalet. Det blir ersättaren A1 som har röstetalet 17. Om även en ordinarie från A har anmält förhinder kommer ersättare A2 att få gå in osv.

Förenklat uttryckt kan man säga att det alltid är första tillgängliga namn på listan för partiet som får träda in. Finns inte tillräckligt med ersättare får den i annan valedelsgrupp som fått högsta röstetalet träda in. Regeln är enkel att tillämpa, men kan leda till oväntade resultat för små partier. Vem som ersätter deras ledamot vid förhinder blir ju delvis beroende av i vilken utsträckning ordinarie ledamöter från andra partier anmäler förhinder. Mot den bakgrunden kan det många

³⁶ Observera att exempel 1 avsåg val av *ordinarie* ledamöter. Här behandlas val av *ersättare*.

gånger vara bra att i stället välja ersättarna med majoritetsbeslut. Då kan en inträdesordning beslutas som avviker från den som finns i LPV (se nedan avsnittet om majoritetsval).

6. Fyllnadsval av ersättare som valts med proportionellt valsätt

6 kap. 20 § KL stadgar att när *ledamot* avgått under mandattiden, fyllnadsval ska förrättas. Om ledamoten utsetts med proportionellt val inträder i stället ersättare i enlighet med den ordning som har bestämts för ersättarnas tjänstgöring.

I 25 § lagen om proportionellt valsätt finns bestämmelser om i vilken ordning ersättarna ska tjänstgöra om dessa utsetts genom proportionellt val. De två nu nämnda paragraferna samspelar med varandra på så sätt, att när ledamoten valts proportionellt och denne avgår, en ersättare upphöjs till ledamot. Vem detta blir framgår antingen av ett av fullmäktige fattat majoritetsbeslut, eller av 25 § LPV. Tanken är alltså att alla proportionellt valda ledamöter som avgår ska ersättas av en ersättare i den turordning som fullmäktige bestämt. Om ledamöterna i ett organ valts proportionellt, kan ersättarna väljas antingen proportionellt eller genom majoritetsbeslut. Om däremot ledamöterna väljs med majoritetsbeslut, kan inte ersättarna utses proportionellt. Detta beror på att inträdesordningen vid proportionellt valda ersättare är knuten till de valsedelsgrupper som funnits vid valet av ordinarie ledamöter. Vid majoritetsval använder man sig inte av valsedelsgrupper. 25 § LPV går då inte att tillämpa.

Om ledamotsvalet skett proportionellt sker en ”automatisk” upphöjning av ersättare till ledamot utan nytt val.³⁷ Ersättarna har således blivit ledamöter i och med att de ordinarie ledamöterna avgått. I samma takt som ersättare blir ledamot minskar listan på ersättare. När ersättarlistan är tom kan fyllnadsval av ersättare göras. Detta framgår av rättsfallet RÅ 1939 ref.61.

I en kommunal nämnd ansökte fyra av sex ledamöter och tre av sex ersättare om entledigande. Alla hade valts proportionellt. Först beviljades tre ledamöter entledigande. I och med entledigandet upphöjdes de tre kvarvarande ersättarna till ledamöter. Eftersom inga ersättare då fanns kvar, utsågs sex nya ersättare genom proportionellt fyllnadsval. Därefter beviljades den fjärde ledamoten entledigande, och den ersättaren som stod högst på listan upphöjdes till ledamot. Besluten överklagades bl.a. under påståendet att fyllnadsvalen av ersättarna stred mot lag. Kommunen yttrade att 48 § 2 st. 1 p. lagen 6 juni 1930 om kommunstyrelse på landet (LKSL) (numera 6 kap. 20 § KL) inte innehöll några bestämmelser om hur det skulle förfaras när alla ersättare avgått eller inkallats till ledamöter

³⁷ Sundberg, Kommunalrätt, 1964, s. 190

och behov fanns eller kunde antas inträda av nya ersättare. Nämnden skulle bestå av sex ledamöter och i avsaknad av lagbestämmelse såg kommunen till att nämnden fick det beslutade antalet ledamöter. Länsstyrelsen, vars bedömning delades av Regeringsrätten, anförde att det varit rätt att godkänna alla avsägelseerna. Eftersom samtliga kvarstående suppleanter i kommunalnämnden enligt 48 § LKSL inkallats till ledamöter i nämnden, hade fullmäktige rätt att, jämlikt grunderna för sistnämnda §, på sätt som skett verkställa val av nya ersättare i nämnden.

I rättsfallet saknades helt ersättare. Det är oklart om fyllnadsval får ske även i de fall då det finns ersättare kvar på listan. Det faktum att *del* av nämnd inte kan utses genom proportionellt val talar emot att fyllnadsval kan ske, åtminstone om ersättarna valts proportionellt. Är ersättarna utsedda med majoritetsval borde där-
emot fyllnadsval kunna ske.

Ett förfarande som har tillämpats på en del håll är att man, när listan på ersättare av någon anledning blir tom, man har tagit fram de gamla valsedlarna och fortsatt sammanräkningen från det ursprungliga valet. Detta är inte ett korrekt förfarande. Har man inte blivit vald vid ursprungsvalet kan man inte senare erhålla en plats.

7. Majoritetsval

Alternativet till proportionellt val är att välja ledamöter och/eller ersättare med majoritetsbeslut. Vi ska här peka på några viktiga skillnader mellan proportionella val och val med majoritetsbeslut.

7.1 Antalet kandidater

Vid majoritetsval ska proposition ställas på sådant sätt att den kan besvaras med ja eller nej, 5 kap. 53 § KL. Detta gör att propositionen måste innehålla exakt det antal namn som antalet platser som ska väljas. Man kan alltså inte lägga till ett namn eller dra ifrån ett namn. Om motförslag läggs, måste förslagsställaren anpassa sitt förslag så att antalet namn stämmer. I annat fall ska ordföranden vägra ställa proposition 5 kap. 57 § KL. Beslut kan ske med acklamation eller med sluten omröstning.

Vid proportionellt val räcker det däremot med att valsedeln innehåller minst ett valbart namn. Det gör inte heller något om valsedeln innehåller för många namn, 9 § andra stycket LPV.

Det förekommer i praktiken att val av ledamöter och ersättare väljs ”i klump” genom acklamation där motförslag saknas. Det kan då framstå som om man väljer alla i en valhandling. Formellt är det dock fråga om två olika val som ska protokollföras var för sig.

7.2 Fyllnadval

Om ledamot som utsetts genom majoritetsval avgår ska fyllnadval ske 6 kap. 20 § KL. Man tar alltså inte ersättare från ersättarlistan. 6 kap. 20 § KL reglerar inte närmare under vilka förutsättningar fyllnadval får ske när valet av ledamot varit proportionellt. Finns ersättare att tillgå är det inga problem. 6 kap. 20 § KL utgår från att det finns en ersättarlista. Den som står närmast i tur upphöjs då till ledamot. Enligt praxis kan fyllnadval av ersättare som utsetts proportionellt ske, i vart fall om det inte finns några ersättare kvar (se ovan avsnitt 7). Om ersättarna valts med majoritetsbeslut torde fyllnadval även kunna ske om det finns ersättare kvar.

7.3 Inkallelseordning för ersättare

Som framgått ovan (avsnitt 6) innehåller 25 § LPV regler om inträdesordning för ersättare. Regeln kan medföra osäkerhet för mindre partier vilken partifärg en ersättare kan komma att få. Ett alternativ när de ordinarie ledamöterna valts proportionellt är därför att välja ersättarna med majoritetsval. Man väljer då först

ersättarna. Därefter fattar man ett separat beslut om vilken inkallelseordning som ska gälla. Då kan varje parti få möjlighet att självt välja vilket partis ersättare som ska kallas in, när ersättare av "egen" partifärg inte finns att tillgå.

8. Något om kommunala företag

Enligt 5 kap. 58 § KL ska LPV även tillämpas vid val av ledamöter och suppleanter i styrelsen för aktiebolag, ekonomiska föreningar eller stiftelser och val av revisorer, revisorssuppleanter och lekmannarevisorer i aktiebolag, ekonomiska föreningar och stiftelser.

8.1 Aktiebolag

Av 10 kap. 3 § KL framgår att fullmäktige, när överlämnande av skötseln av en kommunal angelägenhet sker till ett kommunalt bolag, ska utse samtliga styrelseledamöter. Antalet styrelseledamöter och suppleanter m.m. ska anges i bolagsordningen, 3 kap. 1 § aktiebolagslagen (2005:551). En inte ovanlig variant är att det i bolagsordningen anges ett intervall inom vilket styrelseledamöter respektive suppleanter ska utses. Det kan exempelvis anges att styrelsen består av minst fem och högst elva ledamöter och minst fem och högst elva styrelsesuppleanter. Dessa ska väljas av fullmäktige.

För att kunna genomföra ett val måste man veta hur många som ska väljas. Om valberedningen kommer med ett förslag, ska detta innehålla ett förslag på antalet ledamöter. Beslut i den delen fattas med enkel majoritet och är inte något valärendet. Därefter kan valberedningen lämna sitt förslag, varpå beslut kan fattas med acklamation eller sluten omröstning.

Även vid ett proportionellt val måste antalet platser som ska besättas var känt. Ett särskilt beslut ska fattas i den delen. Proportionellt val till en bolagsstyrelse går till på precis samma sätt som vid val av styrelse och nämnder. Antalet ledamöter som ska väljas påverkar hur många röster det krävs för att ett proportionellt val ska äga rum. Ju fler ledamöter som ska väljas, desto färre röster krävs för att få igenom ett proportionellt val.

Exempel:

Fullmäktige består av 41 ledamöter. En bolagsstyrelse på fem ledamöter ska väljas.

Beräkning (vi antar att samtliga fullmäktige är närvarande³⁸):

³⁸ Samma formel som i avsnitt 5.2.1 används

$\frac{41}{6} = 6,83$. Avrundas till 7. Sju röster krävs för proportionellt val.

Styrelsens storlek ändras till elva ledamöter.

$\frac{41}{12} = 3,416$. Avrundas till 4. Fyra röster krävs för proportionellt val.

För mindre partier ökar chanserna till representation ju större styrelsen blir. Antalet ledamöter avgörs dock genom majoritetsbeslut.

8.2 Ekonomiska föreningar och stiftelser

Ekonomiska föreningar på det kommunala området är så ovanliga att vi inte berör dem närmare här. Principerna är desamma som för aktiebolag. Det kan dock nämnas att en ny lag om ekonomiska föreningar (2018:672)³⁹ har trätt i kraft den 1 juli 2018.

När det gäller stiftelser är reglerna mer komplicerade. Grundregeln här är att man inte får frånga stiftelseförordnandet i någon del. Utrymmet för att förändra antalet styrelseledamöter brukar därför vara betydligt mindre i dessa fall.

³⁹ Prop. 2017/18:185

9. Avslutande synpunkter

Lagen om proportionellt valsätt är som framkommit mycket svår att tillämpa. Här ska lämnas några sammanfattande synpunkter.

- Lagtexten är mycket svårtillgänglig. Den rör sig med abstrakta begrepp som ”valedelstyp”, ”jämförelsetal” och ”röstetal” som lätt sammanblandas.
- Lagen ger utrymme för ett stort antal listtyper vilket försvårar överblickbarheten och tillämpningen.
- Risken för fel är stor, eftersom man så sent som vid sittande sammanträde kan skriva en egen valedel.
- Bestämmelsen i 11 § LPV talar om valurna, när det i praxis har godkänts att rösterna lagts ned i kuvert som försetts med två sigill.
- Ordningföljden på reglerna om valedelsgrupp och fördelningen av platser är ologisk. Normalt börjar man med att fördela platser mellan valedelsgrupper. Först därefter börjar man räkna fram namn.
- Reglerna i 15 – 23 §§ LPV om fördelning och sammanräkning är mycket komplicerade. En lag som i princip tillämpas vart fjärde år bör vara enkel att hantera. En orsak till oklarheterna är att lagen försöker beskriva matematiska beräkningar med ord.
- I den äldre lagen (1955:138) om proportionellt valsätt vid val inom landsting, kommunfullmäktige m.m. framgick av 7 § att samma regler skulle gälla för val av suppleanter. Man kunde alltså av lagen utläsa att det var fråga om två olika val. Detta framgår inte i LPV, eftersom någon motsvarighet till 7 § inte finns längre.
- Det borde i lagstiftning klart framgå under vilka förutsättningar val av ersättare får ske proportionellt. 5 kap. 58 § KL första stycket 1 KL ger intrycket av att man kan begära proportionellt val av ersättare, oavsett om ledamöterna valts med majoritetsbeslut eller proportionellt.
- Sambandet med 6 kap. 20 § KL borde göras tydligare. Det bör klart framgå när fyllnadsval av ersättare får göras. Det går idag inte av lagtext sluta sig till att ersättarlistan måste vara tom innan fyllnadsval får ske när ersättarna valts proportionellt.
- Det bör tydliggöras om även nämnderedningar kan väljas proportionellt.

10.Exempel på protokoll

X-stads kommun

Sammanträdesdatum

Fortsatt valförrättning i anslutning till fullmäktiges i X-stads kommun sammanträde 2018-xx-xx

Närvarande: valförrättare, två vittnen (jfr 3 och 11 §§ LPV)

Tid:

Plats:

Övriga deltagande: kommunssekreteraren NN

Utses att justera:

Underskrifter:

valförrättare

vittne 1

vittne 2

§ x

Sammanräkning av röster m.m. avseende proportionellt val av ledamöter till X-nämnden

Med anledning av proportionellt val vid kommunfullmäktiges sammanträde 2018-xx-xx avseende ledamöter och ersättare i X-nämnden har ordföranden förklarat att röstsammanräkningen ska ske i ...2018-xx-xx kl. xx:xx.

Vid nämnda sammanträde har som vittnen utsetts A och B.

De avgivna rösterna har vid fullmäktiges sammanträde räknats till ... st. Valsedlarna har lagts ned i kuvert, som förslutits med två sigill. Kuverten har förvarats i kassaskåp på kommunkansliet. Sigillstämplarna har förvarats var för sig hos A och B.

Vittnena kontrollerar att kuverten och sigillen inte brutits och att valsedlarna är i samma skick som vid sigillförslutningen. Förvaringen förklaras godkänd.

Ordföranden öppnar kuvertet för valet av ordinarie ledamöter i X-nämnden och räknar valsedlarna under kontroll av vittnena. Det antecknas att antalet valsedlar motsvarar det antal som lades ned i kuvertet vid sigillförslutningen.

Samtliga valsedlar förklaras giltiga. (x valsedlar förklarades ogiltiga på grund av...).

Valsedlarna fördelar sig på partier (valsedelsgrupper) enligt följande (19 – 23 §§ LPV): Parti A 17 röster, parti B 5 röster, parti C 5 röster, ”Kommunens Väl” (parti D, E och F) 4 röster.

Valsedlarna fördelar sig på listtyper (”spränglistor”, ”piratlistor”) enligt följande (15 – 18 §§ LPV): Inga olika listtyper antecknades.

Platser och namn fördelar sig enligt följande i enlighet med angivna jämförelsetal (se exempel 1 i avsnitt 5.6.2):

Plats	Jämförelsetal	Valsedelsgrupp	Ledamot
1	17	Parti A	Andersson
2	$17/2 = 8,5$	Parti A	Asp
3	$17/3 = 5,66$	Parti A	Appelgren
4	5	Parti B *)	Bengtsson
5	5	Parti C *)	Christensson
6	$17/4 = 4,25$	Parti A	Alm
7	4	Kommunens väl	Davidsson

*) På grund av lika jämförelsetal har tilldelningen skett genom lottning (24 § LPV). Lottningen har gått till enligt följande. Kommunsekreteraren har lämnat lokalen. I dennes utevaro har ordföranden under kontroll av vittnena lagt en röstsedel för Parti B respektive parti C i till utseendet lika kuvert som klistrats igen. Valsedlarna har varit lika och ovikta. Kommunsekreteraren har kallats in och fått välja kuvert. Det parti som står angivet i det kuvert kommunsekreteraren väljer får platsen. Kuvertet har öppnats och innehållit valsedeln för Parti B.

Andersson, Asp, Appelgren, Bengtsson, Christensson, Alm och Davidsson har utsetts till ledamöter i X-nämnden.

Härefter tar man ersättarvalet och går sedan vidare med ytterligare nämnder.

Förrättningen avslutas sedan samtliga valsedlar lagts ned i kuvert.

Lagen om proportionellt valsätt

I skriften beskrivs lagen (1992:339) om proportionellt valsätt i teori och praktik. Skriften är tänkt att vara till hjälp vid val där lagen ska tillämpas.

Författare till skriften är förbundsjurist Lena Dalman, som har mångårig erfarenhet av kommunalrätt.

Skriften är uppdaterad till lagstiftningen per den 1 juli 2018.

Upplýsningar om innehållet
Lena Dalman, lena.dalman@skl.se
© Sveriges Kommuner och Landsting, 2018